

УДК 321.01:316.343-058.32(410)(091)

DOI: 10.36273/2076-9555.2019.9(278).3-10

Микола Сенченко,

директор Книжкової палати України, професор,

e-mail: director@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

Формування глобальної олігархії в Англії

У статті розглянуто глобальний історичний процес формування світової олігархії — глобальної олігархії, Г-олігархії, — що складає світовий уряд і намагається створити Глобальну імперію. Для виконання цього завдання Г-олігархія фінансує "мозкові центри", котрі розробляють мегапроекти ведення організаційних війн (ОВ) і формують мережеві структури для підкорення національних держав.

Постає запитання, хто входить до Г-олігархії, якими є її структура та програма дій і як вона формувалася впродовж століть. На нього й намагаємося надати відповідь, проводячи аналіз формування глобальної олігархії та її програми встановлення "нового світового порядку" й світового уряду. Ця програма є основою ведення світової організаційної війни.

У межах визначеного завдання проаналізовано історичні передумови виникнення світової олігархії в Західній Європі у XVI ст., головною силою якої була імперія Габсбургів, підтримана папством, єзуїтами й могутніми магнатами.

З'ясовано аспекти протистояння національної еліти та олігархії в Англії на тлі позитивних суспільних зрушень наприкінці XVIII — на початку XIX ст. Розглянуто корупційний механізм, що діяв у парламенті Англії, як один із витворів олігархії. Висвітлено основні напрями зовнішньої політики країни, що передбачала колоніальну експансію, а також причини й наслідки впровадження економічного лібералізму.

Ключові слова: глобальна олігархія, надсуспільство, глобалізація, американізація, єзуїти, організаційна війна, національна еліта, олігархія, англосакси

Постановка проблеми. Сучасна світова олігархія, як і будь-яка інша олігархія в історії, вимушена приховувати багато таємниць від широкої публіки. Це стосується, наприклад, того, хто насправді керує США й чиї інтереси підтримує політика країни. Це стосується також справжніх цілей зовнішнього та внутрішнього курсів американського уряду, які зазвичай маскують за так званими ліберально-демократичними цінностями.

Насправді, всі ці "цінності" нині остаточно втратили первинний сенс і набули протилежного: на практиці лібералізм означає владу монополій, свобода — деспотію, влада демократії — панування олігархії, національні інтереси США — інтереси Г-олігархії, боротьба за мир і безпеку — розв'язування війн та тероризм. Коли Сполучені Штати розпочинали чергову війну в Іраку, Лівії, Югославії чи Латинській Америці, то стверджували, що діють в ім'я миру та безпеки, демократії, свободи й інших високих цілей. Водночас цілком очевидно, що справжня мета уряду США прямо протилежна. Однак оскільки в руках

глобальної олігархії сконцентровано колосальні медійні ресурси та засоби масової пропаганди, то вона безперервно втовкмачує в голови людей ілюзорну ідею про щасливе й заможне життя за американським зразком.

Що ж являє собою сучасний Захід? Це нове суспільне об'єднання, яке утворилось із західних країн у другій половині XX ст. (після Другої світової війни). У нинішній структурі західних країн вирізняємо два рівні: перший відповідає власне будові суспільства; другий є своєрідною надбудовою над соціальною організацією суспільства — "надсуспільство". У США й решті західних країн переважає надсуспільна організація, зоною активності якої стає вся планета, і нині цей процес має назву "глобалізація людства".

Терміни "глобалізація" й "американізація" визначають різні аспекти одного й того самого етапу еволюції людства, що розпочався в другій половині XX ст. і визначатиме його історію у XXI ст. Утім, схоже на те, що за своєю трагічністю ця історія перевершить усі жахіття минулого, адже для трансформації держав

з метою глобалізації використовують технології й алгоритми незримі — організаційної — війни.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Розглядаючи проблему організаційних війн, варто згадати, що ґрунтовному вивченню феномену глобальної олігархії та корупції в історії держав і цивілізацій, а також в сучасному світі присвячено книгу Ю. Кузовкова "Мировая история коррупции". Автор аналізує історію держав, уражених корупцією, від глибокої давнини до сьогодення, з'ясовуючи причини їх загибелі чи, навпаки, подальшого розквіту. Науковець опрацював майже 1000 книг і досліджень у галузі загальної, соціальної, економічної та демографічної історії та докладно вивчив історію формування світової олігархії й механізмів корупції у низці стародавніх держав. Висновки Ю. Кузовкова значною мірою є універсальними, а отже їх можна застосувати до різних історичних епох:

1. Велика корупція в історії завжди була пов'язана зі зміцненням влади певної соціальної групи чи класу, яким ще античні мислителі надали визначення "олігархія". До її головних ознак належать *"...багатство, надбане зазвичай у незаконний спосіб, низький рівень моральних норм і, що найважливіше, розбіжність в інтересах олігархії та решти суспільства"*.

2. Основною причиною зростання рівня корупції є стрімке й здебільшого протизаконне збагачення олігархії. Коли концентрація її багатства й монополізація нею економіки досягали максимуму, розпочиналася глибока економічна криза, що супроводжувалася загальним відтоком капіталу з реального сектору, де зникали будь-які можливості його прибуткового вкладення. Наслідком економічної та соціальної кризи зазвичай була громадянська війна, що супроводжувалася радикалізацією настроїв населення та фізичним знищенням олігархії й заможних громадян загалом.

Відповідно, повне або часткове знищення олігархії під час громадянських війн і розподіл її багатств поміж інших членів суспільства сприяли припиненню економічної кризи й усуненню причини соціальних конфліктів. Проте перерозподіл статків не руйнував механізмів швидкого та незаконного збагачення — і вже за кілька років чи десятиліть розпочинався новий цикл корупції.

3. В окремих випадках влада олігархії була настільки сильною, що суспільство не могло знищити її, аби вийти з кризи корупції, внаслідок чого відбувалися масштабні соціальні катастрофи — серії масових голодоморів і епідемій, що тривали іноді одне або й кілька століть. Зазвичай кризи корупції, як зазначалося, супроводжувалися тривалими громадянськими війнами. В сукупності ці чинники призводили до масового знищення населення, що посилювалося кризою народжуваності — неминучим супутником циклів корупції.

Мета дослідження — провести геополітичну аналітику формування глобальної олігархії, дослідити її англосакське коріння та визначити основні напрями ведення організаційної війни за світове панування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова олігархія виникла в Західній Європі у XVI ст., її головною силою була імперія Габсбургів, яку підтримували папство, єзуїти й могутні магнати. Проте планам зі встановлення світового панування не судилося збутися. Після поразки в Тридцятирічній війні 1648 р. і подальшого економічного та політичного послаблення імперії Габсбургів світова олігархія втратила центр сили й фактично припинила існування, розпавшись на безліч незалежних частин. Проте спроби створити олігархію, яка претендує на світове панування, не припинилися. Навпаки, відтоді вони стали ще наполегливішими й тривають і донині. Після закінчення Тридцятирічної війни єзуїти вирішили перенести головну штаб-квартиру з Іспанії у Францію.

Як зазначає Т. Гризингер, "зі згасанням величі Габсбургів, у єзуїтів виникла нова думка. Ідею християнської всесвітньої монархії не зміг втілити Будинок Габсбургів, і ця роль — так вони вирішили — тепер мала належати Франції. Тому вони негайно полишили прапори Австрії й Іспанії та вирушили до короля Людовика XIV. Угоду було укладено обома сторонами. Відтоді він був під повним впливом єзуїтів" [1].

Таке рішення французького короля не було випадковим. Саме Людовик XIV (1643—1715) як монарх найбільшої країни Європи претендував на світове панування. Він спромігся суттєво розширити територію Франції за рахунок сусідніх держав, проте його амбіції сягали значно далі — підкорити Голландію та встановити контроль над низкою німецьких держав, Англією й Іспанською імперією. Для досягнення цієї мети він не гребував будь-якими засобами — від широкомасштабних загарбницьких війн до підкупу суверенних монархів, як-от англійський король Карл II Стюарт. Однак після перемоги Англійської революції наприкінці XVII ст. проти Франції сформувалася потужна коаліція, до якої входили Англія, Голландія, Іспанія, Австрія, Швеція, Данія та низка інших країн. У процесі тривалих кровопролитних сутичок цьому альянсу вдалося перешкодити загарбницьким планам Людовика XIV.

Наполеон Бонапарт у 1805—1812 рр. упритул наблизився до мрії Людовика XIV, створюючи певну подобу Римської імперії на території Європи, Азії й Африки. Армія Наполеона дійшла до Москви, підкоривши до цього майже всю Європу та Єгипет, планувала завоювати Англію й навіть Індію, об'єднавши їхні народи під владою французького імператора.

Однак формування імперії неминуче призводить до панування олігархії, як, наприклад, відбулося в історії Римської імперії, Візантії, імперії Габсбургів, Речі Посполитої тощо. Цей процес зумовлений передусім двома причинами. По-перше, в імперії немає панівної нації, вона складається з безлічі різних народів, а тому не може сформуватися єдина національна еліта, яка протистоїть олігархії. По-друге, створення імперії зазвичай спричиняє розгортання глобалізаційних процесів, які всередині неї вже не стримують національні межі й митниці. Глобалізація, зі свого боку, призводить до зростання влади та статків олігархії й зuboжіння населення.

Якби планам Наполеона судилося здійснитися, то на Європу чекало б невтішне майбутнє, найімовірніше, вона врешті-решт повторила б долю Римської імперії. Проте історія склалася по-іншому, й імперія Бонапарта розпалася вже за кілька років після створення.

Здавалося б, на цьому в історії світової олігархії слід поставити крапку, проте насправді вона лише розпочиналася. Головний імпульс нового розвитку світова олігархія отримала з Англії — країни, яка до цього відігравала важливу, якщо не основну, роль саме у протистоянні владі еліти.

1. Протистояння національної еліти та олігархії в Англії. Революція 1688 р. символізувала закінчення "героїчного століття" в історії Англії, століття громадянських війн і соціальних протестів. Революція, що її спричинила політика Якова II Стюарта (1685—1688), згуртувала різні частини англійської нації. Невдоволений королем народ прагнув скинути династію Стюартів, щоб остаточно перейти від королівської влади до конституційної монархії. Впродовж усієї доби правління Стюартів (1603—1688) не припинялися громадянські війни й повстання населення [2].

Після повалення режиму одіозного Якова II і встановлення правління справедливого Вільгельма III (1689—1702) до влади прийшла народна партія вігів, що продовжила справу пуритан. Було проведено низку економічних і демократичних перетворень, що сприяли поліпшенню економічного стану в країні.

Зрозуміло, що реформи не змінили ситуацію миттєво. Добробут народу, хоча й зростав упродовж XVIII ст., але надто повільно, й соціальні відмінності залишалися доволі суттєвими. Однак до кінця XVIII — початку XIX ст. не лише зникло безробіття, навпаки — відчувався гострий дефіцит робочої сили, навіть за умов високої народжуваності й доволі молодого загального віку населення Англії! Головна причина цих зрушень полягала в інтенсивному зростанні економіки без спадів і криз. Напевно, жодна країна в історії не зазнала такого стрімкого економічного піднесення, як Англія наприкінці XVIII — на початку XIX ст. Ці зміни стали виявом економічного "буму XVIII ст.", що прийшов на зміну "занепаду XVII ст." [3].

Трансформації відбулися не тому, що у XVIII ст., неначе за помахом чарівної палички, сталося довгоочікуване диво, а завдяки новому економічному механізмові, котрий перешкоджав розвитку спекуляції, корупції й деградації економіки, стимулюючи розвиток виробництва. І завдяки цій політиці, що дістала назву "меркантилізм" (протекціонізм) і був упроваджений не лише в Англії, а й у більшості німецьких і скандинавських держав, повільно й поступово відбувалися позитивні зрушення в економічному й соціальному житті суспільства, нині відомі як "промислова революція". А в тих країнах, де цей механізм не був створений, наприклад, у Голландії, що дотримувалася ліберальних принципів свободи торгівлі, впродовж XVIII ст. тривали економічний занепад і соціальна криза, докладно описані істориками економіки [3; 4].

Так само повільно й поступово змінювався й лад англійського суспільства, розхитаний за період правління Стюартів. Як зауважує Д. Грін, "більшість видатних політиків епохи (кінця XVII) зневажали моральні норми й принципи. Цнотливість і вірність шлюбному контрактові висміювали як старомодні явища. На нижньому щаблі суспільної драбини перебували маси бідняків, які відрізнялися такими невіглаством і грубістю, що годі й уявити" [4]. Водночас у той період виникли нові рухи, що продовжували традиції пуританства й прагнули до зміцнення християнської моралі як у повсякденному житті, так і в господарській діяльності.

Одним із найзначущих результатів релігійного відродження стала боротьба зі злочинністю, невіглаством, фізичними стражданнями й громадським приниженням люмпенів. З цією метою було створено численні благодійні товариства, запроваджено громадський контроль за станом лікарень, шкіл і в'язниць, з'явилися спільноти для захисту нужденних, споживачів тощо, а також багато інших інститутів, характерних і для сучасного громадянського суспільства [4].

У сприятливих умовах стрімко зросла народжуваність, середні показники якої в другій половині XVIII ст. становили понад п'ятеро дітей на одну жінку, що, безумовно, якнайкраще свідчило про економічний, соціальний і моральний добробут, якого досягла англійська нація.

Утім, позитивні зрушення відбувалися на тлі жорсткого протистояння двох еліт — національної, яку на межі XVII—XVIII ст. уособлювала партія вігів, та олігархії (партія торі), добряче пошарпаної під час революції, однак докорінно не знищеної. Як зазначав Д. Дефо (1660—1731), "торі — це той, хто грабує свою країну, переслідує людей за релігійні переконання, чинить криваві злочини й беззаконня, зраджує свободу, це той, хто ладен віддати свою націю папству та деспотії під личиною пасивної слухняності й відмови від опору" [5].

Цілком очевидно, що риси олігархії, котрі доволі влучно схарактеризував відомий англійський письменник, залишалися майже незмінними впродовж тривалої історії людства, а нині притаманні й українським олігархам: жага до наживи, низький рівень моралі та лицемірство — невіддільні супутники владної еліти XXI ст.

До середини XVIII ст. різкі відмінності між двома провідними англійськими партіями зникли, їх протистояння припинилося; зникли й ідеологічні розбіжності. У чому причина цього феномену? Ймовірно, насамперед у тому, що економічні й соціальні реформи, які відбулися після 1688 р., до середини XVIII ст. принесли перші плоди: зросли доходи нижніх і середніх верств населення, знизився рівень безробіття, а кризи корупції в Англії загалом було успішно подолано. Ця соціальна динаміка суттєво послабила класовий антагонізм, притаманний англійському суспільству XVII ст. Отже, позитивні зміни стали можливими через появу сильного середнього класу.

Однак олігархія здатна вельми швидко пристосуватися до зміни будь-якої ситуації та обрати нові напрями головного удару, про який не знали тоді та не намагаються дізнатися й нині.

2. Купівля-продаж місць у парламенті Англії. Зазначимо, що безлад в українському парламенті — із "купівлею" депутатів і місць, хабарями для отримання потрібних результатів голосування, підкупом виборців та іншими грошовими відносинами — далеко не оригінальна форма роботи. До неї вдавався й англійський парламент XVIII ст.

Саме парламентська демократія та зовнішня політика Англії стали новими напрямками головного удару з боку сил корупції. Навіщо боротися проти парламенту, якщо його можна дестабілізувати зсередини чи й взагалі — купити?

Добре відомо, що купівля-продаж місць в англійському парламенті, охоплюючи палату громад, була доволі поширеним явищем у XVIII ст., наприклад, на місця в нижній палаті навіть запровадили стійку таксу, яка, за даними К. Хілла, становила 1500 фунтів на початку століття і 5000 фунтів наприкінці [2].

Постає запитання — як це поєднувалося з демократичною процедурою виборів до парламенту? По-перше, огидній практиці сприяла недосконалість виборчого закону: багато депутатів обирали від так званих "гнилих містечок", де не існувало поняття демократії. По-друге, виборчого права були позбавлені й нижні верстви англійського суспільства. І по-третє, вже тоді в Англії використовували спеціальні ("брудні") політичні технології, про які нині добре відомо в усіх країнах, де функціонує система широких виборів до органів влади.

Оскільки місця в англійському парламенті, а отже, і в уряді, який формує парламент, стали об'єктом купівлі-продажу, то парламентарі й чиновники, подібно до того, як це було у Франції за часів "старого режиму", намагалися окупити ці витрати. Тому такими частими ставали випадки підкупу парламентарів чи членів уряду.

Через поширення практики купівлі місць у Палаті громад англійський парламент XVIII ст. майже не відображав інтереси й думки народу. Вже в 1720-х рр. парламент робив перші спроби знищити завоювання Англійської революції. Зокрема, 1726 р. були заборонені професійні й інші союзи робітників, тобто розпочалися утиски їхніх інтересів. А двома роками раніше, як повідомляє К. Хілл, був ухвалений закон, згідно з яким 3000 дрібних незалежних компаній та індивідуальних підприємців позбавили права самостійно вести бізнес — тобто того самого права свободи підприємництва, що було однією з основних вимог Англійської революції. Відтоді, наголошує британський історик, вігі припинили бути партією, що протистоїть олігархії [2].

Як не прикро, але сплески демократії не могли зашкодити повільному й поступовому розгортанню сил корупції. За часів правління Георга III (1760—1820) парламентська корупція набула небачених розмірів.

Як зазначає Д. Грін, у казначействі було відкрито особливе відділення для хабарів депутатам парламенту, і на підкуп під час голосування з казни витрачалося до 25 000 фунтів на день. Навіть король охоче брав участь у корупційній піраміді: "...день за днем Георг III розглядав списки тих, що голосували в обох Палатах, розподіляв нагороди й покарання відповідно до того, як голосували члени парламенту, — згідно з його волею чи ні. "Друзі короля" діставали підвищення в цивільній службі або чергові чини в армії" [4].

Парламент й інші владні структури не захищали інтереси народу, про що відкрито говорили та писали. Зокрема, Юніус 1771 р. зазначав про "палату громад, що вдається до проституції" [6], а 1769 р. мер Лондона та його вельможні громадяни клопотали перед королем про розпуск парламенту і в підготовленій петиції наголошували: "Буває час, коли стає зрозуміло, що парламентарі перестають бути представниками народу. Такий час настав. Палата громад не представляє народ" [4].

Отже, за 80 років після революції влада знову опинилася в руках олігархії, але країна дотримувалася свободи друку, інформація про рішення парламенту та уряду швидко поширювалася в суспільстві, викликаючи реакцію у відповідь. Окрім того, завдяки тривалій роботі пуритан, вігів, методистів й інших громадських рухів було сформовано певну систему поглядів і моральних цінностей, а також інші атрибути громадянського суспільства. Тому олігархія ще надзвичайно довго, до початку XIX ст., не наважувалася на відкриті протистояння й ретельно планувала, як зруйнувати демократію та нову систему цінностей англійського суспільства.

3. Ідея національної величі й пограбування колоній. Окрім купівлі місць у парламенті, підкупу депутатів та уряду, важливим напрямом удару олігархії стала й зовнішня політика Англії, підкорена ідеї національної величі. Запитаєте, чим погана ця ідея? Насамперед тим, що ідея величі — це марнославство, а марнославство з погляду християнства є одним із тяжких гріхів.

Ідею національної величі, радо підхоплену елітою, олігархія використала для того, щоб вселити нації думку про те, що Англія має панувати над іншими країнами та народами. І впродовж XVIII ст. вона дедалі частіше брала участь і в колоніальних захопленнях чужих територій, і у війнах із сусідніми європейськими державами за переділ сфер впливу й панування. Загарбницьку політику багато в чому зумовлювало зростання апетитів англійської верхівки, яка розпалювалася від думки про захоплення нових світових багатств. Власне кажучи, оскільки обидві тенденції — велич і жадібність — в Англії розвивалися паралельно, то першу вигадали, аби приховати другу.

У 1744—1761 рр. Англія брала участь у низці війн за панування в Індії, котрі одночасно вела й проти свого конкурента — Франції, й проти індійських князів. Індія поступово втрачала незалежність і на початку

XIX ст. остаточно перетворилася на британську колонію. Це було нечуване пограбування країни, колонізатори вивозили величезну кількість коштовних каменів та інших багатств, і навіть англійські історики визнавали цю експансію як "грабунок Індії". За оцінками вчених, лише розкрадання впродовж 1757—1765 рр. державної казни Бенгалії, однієї з індійських держав, підкорених Англією, принесло їй понад п'ять млн фунтів [7]. А надалі на Індію чекали майже два століття жорстокої колоніальної експлуатації...

У 1758 р. Англія, скориставшись війною з Францією, захопила дві її колонії в Західній Африці — Сенегал і Горею, котрі використовувала як основні бази для работоргівлі; згодом підкорила нові території, перетворивши їх на колонії. Завоювання Індії та французьких колоній у Західній Африці в середині XVIII ст. поклало початок формуванню Британської колоніальної імперії.

Одночасно з ідеєю національної величчї англійцям вселили думку, що їхня нація — особлива, обрана, а тому має повне право експлуатувати жителів колоній, ставитися до них як до людей другого сорту, пригнічувати чи винищувати без жодного докору совісті. Така політика щодо колоній була поширеною не лише в британській армії, а й в економічному житті, що зачіпало інтереси корінного населення. В усіх колоніях — від Індії до Америки та Ірландії — були заборонені промислові й ремісничі виробництва, навмисно знищували навіть традиційні ремесла. Британським колоніям було відведено лише одну роль — постачальників сировини для Англії чи рабів для плантацій. А що робитиме решта "зайвого" населення, не придатного для роботи на плантаціях або в копальнях, нових хазяїв не хвилювало: головне, що воно терпляче зносило "добродесних британських громадян", які збирали податки й багатіли чужим коштом.

Зрозуміло, що зухвала поведінка в колоніях урешті-решт спричинила зворотну реакцію. Проголошення незалежності США, війна американців проти англійської колоніальної армії й відокремлення Штатів від Великобританії впродовж 1776—1782 рр. — таким був результат розумілої політики й снобістського ставлення англійців до інших націй. Однак цей тривожний сигнал Британія проігнорувала, навпаки — у XIX ст. англійська зарозумілість і манія величчї стали ще виразнішими, ніж під час війни за незалежність Америки. І політика подвійних стандартів, характерна для сучасної Великобританії, багато в чому є відгомном колоніальної епохи: одні закони, справедливі й розумні, застосовували до англійців, а діаметрально протилежні — до жителів решти країн.

Головна проблема Англії, пов'язана з колоніальною експансією, полягала не в тому, що витрати держави росли швидше за прибутки й зводили нанівець усі результати зовнішньої політики. Насправді англійська панівна верхівка впродовж XVIII ст. доволі швидко перероджувалася в олігархію, оскільки її лави інтенсивно поповнювали експлуататори колоній. У цієї колоніальної олігархії у XVIII ст. навіть з'явилася нова назва — "набоби", що стрімко поширилася поміж

верхівки. Як зазначає К. Хілл, англійські колоніальні набоби спочатку заробляли шалені статки, вдаючись до піратства, грабунків і насильства, а згодом поверталися в Англію й ставали шанованими членами суспільства, що неминуче призводило до деградації його моралі [2]. Окрім того, колоніальна експансія сприяла поширенню й утвердженню в англійському вищому світі ідеї власної величчї та винятковості.

Поступово моральна деградація англійської панівної верхівки досягла апогею, її багатство й вплив так зросли, що новоспечені набоби не вбачали ані в гласності, ані в громадянському суспільстві суттєвої перешкоди для повного захоплення влади. І пішли в наступ на англійську націю, яка була цілковито впевнена в тому, що вона виняткова, її завжди захищатимуть і пеститимуть, а утиски й приниження діставатимуться іншим народам.

4. Економічний лібералізм — інструмент організації. Як наукова теорія та керівництво до дії економічний лібералізм був творінням французької олігархії, чи, точніше, французької вищої аристократії часів "старого режиму". І причини палкого схвалення цієї доктрини та щедрого спонсорства з боку аристократії також відомі: як і в англійських набобів у Індії — невпинна жага до грошей, котру втамовували, визискуючи, щоправда, із власних французів. Однак народ був не такий терплячий і врешті-решт вийшов на барикади.

Утім, ідеї економічного лібералізму не вмерли — їх щоразу підхоплювали нові покоління французьких революціонерів, які прагнули до швидкого збагачення. Адже, як зауважував гур у сучасної економічної історії І. Валлерстайн, головна перевага вільної торгівлі в тому, що вона сприяє "максимізації короткострокового прибутку класом торговців і фінансистів" [3], а отже, завжди може догодити "революціонерам", які жадають швидкого збагачення.

У порівнянні з потужною плеядою французьких ліберальних економістів, переважно аристократів, до якої входили Франсуа Кене, маркіз де Мірабо, П'єр дю Пон де Немур, Тюрго, Мерсьє де ла Рів'єр, абат Ніколя Бодо, абат Рубо й інші, участь у цьому русі англійців у XVIII ст. є доволі незначною. Британські ліберальні економісти XVIII ст. Девід Юм і Адам Сміт, були, власне кажучи, не англійцями, а шотландцями, які вважали вчителями Франсуа Кене та інших французьких політекономістів.

Чому це так важливо? Про "теплі почуття" шотландців до англійців і нині добре відомо, а тоді це була справжня ненависть, що сягала корінням в історію. Як зауважував Д. Тревел'єн про XVIII ст., "шотландці дійсно дивилися на англійців з похмурою відразою. Народна поезія, традиція, історія, що мали сильний вплив на обдаровану уявою та емоційну расу, — усе вказувало на Англію як на давнього ворога". Неприязне ставлення до англійців у кожного шотландця мало вагомий особистий підстав: "Навряд чи в стародавньому королівстві, — продовжує англійський історик, — знайдеться селище, жителі якого не могли б розповісти, як англійці його спалювали" [8].

Ці події відбувалися впродовж життя шотландців Юма й Сміта, які писали в Шотландії свої твори, спрямовані проти англійської системи протекціонізму. То чи варто дивуватися з їх лютої й упередженої критики, адже це була англійська система, що захищала англійців, до того ж спрямована проти решти націй, яких вони гнобили й винищували. Можливо, гроші, сплачені Адаму Сміту герцогом Баклю, відіграли в цьому разі навіть меншу роль, ніж бажання істинного шотландця насолити англійцям.

Що стосується англійської еліти, то вона в другій половині XVIII ст. насамперед опікувалася пограбуванням своїх колоній і не надто переймалася економічними теоріями. Проте, як зазначалося, у XIX ст. її апетити нестримно зростали, провокуючи гнів народу, до того ж і колонії почали повставати проти ненаситних хазяїв. Світова колоніальна система тріщала по швах, не винятком була й Британська колоніальна імперія, що приносила левову частку прибутків верхівці країни. Зрозуміло, що потрібно було створювати альтернативну систему, яка забезпечила б англійській еліті такий самий надійний приплив легких грошей, як і колонії. І тоді в пригоді стали напрацювання французької ліберальної школи політекономії.

Однак посилатися на французьких аристократів було некоректно з ідеологічних міркувань, тому засновником школи політекономії проголосили не Кене і його послідовників — французьких маркізів та абатів, як це було насправді, а Адама Сміта. Саме цим можна пояснити сплеск його популярності в Англії в другій чверті XIX ст. Пів століття після публікації своїх праць Адам Сміт залишався невідомим, аж поки несподівано його визнали засновником школи політекономії й геніальним ученим, хоча нічого екстраординарного в його працях не було.

Отже, зростання популярності Адама Сміта у вищому світі Лондона та інших європейських столиць і "похід" за вільну торгівлю розпочалися майже одночасно, і це був не випадковий збіг. Безсумнівно, подіями керував сильний і владний диригент, який маніпулював десятками й сотнями людей, що діяли за єдиним планом. Лише в такий спосіб можна було раптом зробити популярним Адама Сміта у вищому світі, й лише в такий спосіб можна було розпочати "похід" за вільну торгівлю Європою.

Як зазначає економічний історик П. Байрох, у межах цього "походу" в Європі були утворені численні "групи тиску" й суспільства вільної торгівлі, організовані з місцевих кадрів, котрими зазвичай керували англійці. Завдяки чіткій стратегії та "саме під впливом національних груп тиску, а іноді й під прямим впливом Великобританії, більшість європейських держав знизили митні тарифи" [9]. Якщо називати речі своїми іменами, то відбувалося "промивання мізків", підкуп представників європейської верхівки і тиск на європейські держави для того, щоб змінити їхню економічну політику. Інакше кажучи, це був очевидний приклад міжнародної корупції.

Проте Великобританія також мала продемонструвати іншим країнам готовність знижувати тарифи. Цей

крок відразу спричинив різкий і тривалий спад в економіці країни й масове безробіття, що тривало майже 20 років. Криза, зі свого боку, призвела до стрімкого розгортання робітничого руху в Англії, що дістав назву "чартизм".

Населення, котре зіткнулося з економічною стагнацією та безробіттям, про які вже забуло за попереднє століття, з недовірою сприймало ліберальні економічні ідеї. Та й чимало підприємців їх не поділяли, вимагаючи продовження політики протекціонізму. Тому англійська олігархія застосувала до населення методи переконання, призначені для "внутрішнього користування", про що дізнаємося з оприлюднених архівних стенограм англійських парламентських дебатів. На відміну від переконливих псевдонаукових аргументів, котрими щедро сипали англійські економісти й торговельні представники на перемовинах з європейськими колегами, переконуючи їх погодитися на зниження митних тарифів, аргументи для членів власного парламенту були значно простішими. Завдяки вільній торгівлі, зауважував представник партії вігів на засіданні парламенту 1846 р., Англія перетвориться на майстерню світу, а "іноземні держави стануть для нас цінними колоніями, до того ж не доведеться відповідати за управління ними" [10].

Отже, цілком очевидно, яку мету ставила школа ліберальної політичної економії з усіма її наукоподібними міркуваннями та кампанія з пропаганди вільної торгівлі — як краще пограбувати інші країни на користь Великобританії та уникнути обтяжливих військових й управлінських витрат у колоніях.

Постає запитання: невже британська верхівка не розуміла, що введення вільної торгівлі врешті-решт завдасть шкоди й економіці країни? Адже відомо, що вільна торгівля не забезпечила тривалого процвітання жодній державі. В усі епохи вільна торгівля й спричинена нею глобалізація призводили спочатку до занепаду периферії, а згодом і центру глобальної економічної системи.

Про ризик втратити економічну перевагу внаслідок введення режиму вільної торгівлі, як і про занепад англійського сільського господарства (що, зрештою, і сталося) попереджали відомі тогочасні англійські економісти. Утім, керівну еліту мало хвилювала доля Англії, тим більше у віддаленій перспективі, нагальнішим питанням була "максимізація короткострокового прибутку", котру могла забезпечити вільна торгівля.

Англійську верхівку надто дратував високий рівень життя англійського народу, про що, зокрема, свідчить книга Мальтуса про шкоду надмірного зростання кількості населення, оприлюднена 1798 р. Проте вагу мали не так праця та її автор, котрий був випускником коледжу єзуїтів, як популярність цих поглядів поміж британської верхівки. Преса друкувала численні захоплені відгуки, критичні статті, коментарі, книгу швидко розкуповували, і загалом вона зазнала шість перевидань упродовж життя автора.

Насправді людиноненавистницька теорія Мальтуса уподібнює людей комахам чи трав'янистим, які невинно розмножуються, допоки є їжа, й лише війни та епідемії скорочують їх чисельність. Через це масштаб-

ні катастрофи корисні, оскільки регулюють людську популяцію, яка врешті-решт не зможе себе прогодувати. Ця теорія виправдовує війни, а також різноманітні експерименти, що обмежують зростання чисельності населення, а від неї недалеко й до виправдання геноциду, поширення нових масових хвороб та інших "принад", з якими людство стикнулося у XXI ст.

Отже, людиноненависницьку теорію, що суперечила наявним фактам і не була актуальною для Англії тієї доби, панівна еліта зустріла із захватом, взявши за основу соціальної політики.

Віддзеркаленням роздратування британської верхівки також став політекономічний міф про те, що безробіття корисне для країни, міф, який чимало західних економістів і нині використовують як аксіому. Що стосується морального змісту, то корисність безробіття є такою самою людиноненависницькою тезою, як й основні ідеї Мальтуса. Приймаючи ці положення, держава свідомо проводить таку політику, щоб частина населення залишилася без роботи, навіть попри бажання працювати, тобто перетворилася на ізгоїв. Однак саме цього й прагне олігархія, оскільки ізгоїв легко перетворити на покірних слуг.

Теорія про корисність безробіття безпосередньо пов'язана з ліберальною економічною концепцією, головною тезою якої є вільна зовнішня торгівля. Саме початок лібералізації зовнішньої торгівлі Великобританії 1823 р. (різке зниження імпорتنих мит) спричинив кризу 1825 р. і подальшу тривалу депресію 1825—1842 рр. із масовим безробіттям. З погляду нових економічних концепцій і теорій усе було логічно: якщо безробіття корисне, то й депресію, що її викликає, також слід вважати, хоч би частково, корисною. Так і сталося: з'явилися нові теорії про те, що економічні кризи корисні, оскільки запобігають перегріванню економіки, сприяють зниженню зарплатні (що вигідно підприємцям) і створенню великого ринку робочої сили (для підприємців) тощо [10].

Висновки. Система вільної торгівлі, котру нав'язувала Великобританія, була підпорядкована людиноненависницьким цілям, як і наведені економічні теорії. Зрозуміло, що хабарництво захопило чиновників багатьох держав, але саме Англія, яка прагнула до світового панування, й Франція, котра у XIX ст. відігравала роль її молодшого партнера, були головними осередками міжнародної корупції, розраховуючи за допомогою підкупів чиновників і правителів встановити економічний і політичний контроль над країнами, які ще не стали їхніми економічними колоніями. Франція започаткувала ганебну практику раніше, коли її олігархи взяли курс на світове панування. Зокрема, Людовик XIV давав хабарі англійському

королеві Карлу II Стюарту в обмін на письмове зобов'язання діяти в інтересах Франції. Найкращим союзником британо-французької олігархії в проведенні такої політики в усіх країнах була місцева олігархія.

Суть того, що відбувалося в Англії, чітко усвідомлювали спостережливі й вдумливі англійці, але більшість побоювалися відкрито висловлювати протест. Лише одиниці були здатні протистояти системі, зокрема відомий опозиційний політичний діяч тієї доби В. Коббет зазначав, що в Англії сформувалося "щось" — система політичної корупції та фінансового здригання, "егоїстична олігархія", котра існувала завдяки пригнобленню бідних верств населення. На думку політика, англійське суспільство поляризувалося на дві частини: багатих і бідних, грабіжників-паразитів та експлуатовану масу, і вся ця система трималася на монополії влади, захопленої першою групою. Різно виступав Коббет проти політики панівних кіл, спрямованої на збільшення державного боргу Великобританії, а також проти системи вільної торгівлі.

Дж. Вашингтон, перший президент США (1789—1797), у прощальному посланні до американської нації наприкінці своєї каденції застеріг від "зарубіжного впливу й корупції", внаслідок чого "політика й воля однієї країни підкорені політиці й волі іншої. Вільному народові слід бути постійно насторожі, зважаючи на небезпеку підступних хитрощів іноземного впливу, оскільки історія та досвід свідчать, що іноземний вплив є одним із найзліших ворогів республіканського уряду" [11]. Зрозуміло, що під "зарубіжним впливом" він мав на увазі передусім британський і французький, від якого США страждали понад усе.

Зауважимо, що американський уряд у середині XIX ст. (і нині) дослухався не до "англійських класичних політекономістів", а до прибічників протекціонізму (згадаймо запровадження мита на різні товари Президентом США Д. Трампом, що є першою ознакою протекціонізму). І завдяки цьому Сполучені Штати з колишньої англійської колонії у XX ст. перетворилися на провідну світову державу, тоді як із Великобританією, що спиралася на теорії своїх "класичних політекономістів", відбулася зворотна метаморфоза. Нині для неоколонізації країн англосакси використовують ліберальну теорію Адама Сміта й вільну торгівлю, впроваджуючи їх у рамках організаційної війни, про що йтиметься в наступній статті.

Підсумовуючи, зробимо висновок, що панівна верхівка Великобританії в той період остаточно переродилася в олігархію — клас, інтереси якого суперечили потребам основної маси населення.

(Далі буде)

Список використаної літератури

1. Гризингер Т. Иезуиты. Полная история их явных и тайных деяний от основания ордена до настоящего времени / Т. Гризингер. — Минск : МФЦП, 2004. — 304 с.
2. Hill C. Reformation to Industrial Revolution. A Social and Economic History of Britain, 1530—1780 / C. Hill. — London : Weidenfeld & Nicolson, 1967. — 254 s.
3. Wallerstein I. The Modern World-System II. Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600—1750 / I. Wallerstein. — New-York; London : University of California Press, 1980. — 512 s.
4. Грин Д. Британия. Краткая история английского народа : в 2 т. / Д. Р. Грин. — Минск : Минская фабрика цветной печати, 2007. — Т. 2. — 678 с.

5. Pocock J. Three British Revolutions: 1641, 1688, 1776 / J. Pocock. — Princeton : Princeton Legacy Library 1980. — 288 s.
6. Radical reader. The Struggle for Change in England, 1381—1914. / Ed. by C. Hampton. — Norwich, 1984. — 624 s.
7. Всемирная история : В 24 т. / [А. Н. Бадак, И. Е. Войнич, Н. М. Волчек и др.]. — Минск : Литература, 1996—1997.
8. Треvelyan Дж. История Англии от Чосера до королевы Виктории / Дж. Треvelyan. — Смоленск : Русич, 2005. — 624 с.
9. The Cambridge Economic History of Europe. Vol. VIII. — Cambridge, 1989.
10. Кузовков Ю. Мировая история коррупции / Ю. Кузовков. — Москва : Аним-Пресс, 2010. — 137 с.
11. Иванян Э. История США : пособие для вузов / Э. Иванян. — Москва : Дрофа, 2008. — 576 с.

Mykola Senchenko

The formation of a global oligarchy in England

The article examines the global historical process of the formation of the world oligarchy — the global oligarchy, the G-oligarchy — that constitutes the world government and is trying to create a Global Empire. To accomplish this task, the G-oligarchy finances the "think tanks" that develop megaprojects for conducting organizational wars (OW) and form network structures for conquering nation states.

The question arises as to who is part of the G-oligarchy, what is its structure, program of action and how the world oligarchy was formed over the centuries. We are trying to give an answer to it by analyzing the formation of the global oligarchy and its program of setting up a "new world order" and world government. This program is the basis of the conduct of the world organizational war.

As part of the assignment, the historical prerequisites for the emergence of a world oligarchy in Western Europe in the 16th century were analyzed, the main force of this oligarchy was the Habsburg empire, supported by the papacy, the Jesuits and powerful magnates.

Clarified aspects of the confrontation of the national elite and the oligarchy in England against the backdrop of positive developments at the end of the XVIII century — at the beginning of the XIX century. The corruption mechanism operating in the Parliament of England is considered as one of the directions of the blow of the oligarchy. The main directions of the country's foreign economic policy, which provided for colonial expansion, as well as the causes and consequences of the implementation of the policy of economic liberalism, are highlighted.

Keywords: global oligarchy, over society, globalization, Americanization, Jesuits, organizational war, national elite, oligarchy, Anglo-Saxons

References

1. Grizinger T. (2004). Iezuity. Polnaya istoriya ih yavnyh i tajnyh deyanij ot osnovaniya ordena do nastoyashego vremeni. Minsk: MFCP.
2. Hill C. (1967). Reformation to Industrial Revolution. A Social and Economic History of Britain, 1530—1780. London: Weidenfeld & Nicolson.
3. Wallerstein I. (1980). The Modern World-System II. Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600—1750. New York-London: University of California Press.
4. Grin D. (2007). Britaniya. Kratkaya istoriya anglijskogo naroda. T. 2. Minsk: Minskaya fabrika cvetnoj pechati.
5. Pocock J. (1980). Three British Revolutions: 1641, 1688, 1776. Princeton: Princeton Legacy Library.
6. Radical reader. The Struggle for Change in England, 1381—1914, (1984). Ed. by C. Hampton. Norwich.
7. A. N. Badak, I. E. Vojnich, N. M. Volchek, (1996—1997). Vsemirnaya istoriya : V 24 t. Minsk: Literatura.
8. Trevelyan Dzh. (2005). Istoriya Anglii ot Chosera do korolevy Viktorii. Smolensk: Rusich.
9. The Cambridge Economic History of Europe, (1989). Vol. VIII. Cambridge.
10. Kuzovkov Yu. (2010). Mirovaya istoriya korrupcii. Moskva: Anima-Press.
11. Ivanyan E. (2008). Istoriya SSHA. Moskva: Drofa.

Надійшла до редакції 18 вересня 2019 року

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 002.2:316.776.2

DOI: 10.36273/2076-9555.2019.9(278).10-18

Оксана Сенченко,

старший науковий співробітник Книжкової палати України,
e-mail: office @ukrbook.net

"М'яка сила" книги

Статтю присвячено проблемі становлення нового напрямку сучасного книгознавства, пов'язаного з дослідженням соціально-комунікаційних аспектів "м'якої сили" книги; вивчення книги як інструменту організаційних війн (ОВ), засобу поліпшення іміджу країни й удосконалення державної політики в книжковій індустрії для протидії деструктивним тенденціям сучасного суспільства. Актуальність дослідження визначається зростанням ролі технологій та інструментів "м'якої сили" в сучасній зовнішній і внутрішній політиці країн світу в умовах тотальної інформатизації й інформаційно-психологічного впливу на владні світові та національні еліти.

З'ясовано етимологію понять "м'яка сила", "стратегія непрямих дій", а також сутнісні характеристики "м'якої сили" книги, зокрема бінарність, за якої, з одного боку, вона слугує інструментом активізації деструктивних процесів, а з іншого — засобом протидії цим тенденціям.

© Сенченко О., 2019